

УДК 001.89

АЛЕКСЕЄВА О.А., старший науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6629-3606>.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕЄСТРАЦІЇ ТА ОБЛІКУ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ І ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ РОБІТ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

***Анотація.** Стаття присвячена питанням здійснення реєстрації та обліку науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, виконуваних в сфері забезпечення національної безпеки держави, на прикладі Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України. Досліджуються правові підстави виконання заходів із зазначеної тематики. Аналізується наявний стан справ щодо порушеного питання.*

***Ключові слова:** науковий потенціал, науково-технічна сфера, реєстрація науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, національна безпека, законодавство.*

***Summary.** The article is devoted to the issues of registration and accounting of research and development work performed in the field of national security, by the example of the Ukrainian scientific and research Institute of special equipment and forensic expertise of the Security Service of Ukraine. The legal bases for actions on the specified subjects are investigated. The current state of affairs on the raised issue is analyzed. Some issues that arise during the registration procedure are highlighted.*

***Keywords:** scientific potential, scientific and technical sphere, registration of research and development works, national security, legislation.*

***Аннотация.** Статья посвящена вопросам осуществления регистрации и учета научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ, выполняемых в сфере обеспечения национальной безопасности государства, на примере Украинского научно-исследовательского института специальной техники и судебных экспертиз Службы безопасности Украины. Исследуются правовые основания выполнения мероприятий по указанной тематике. Анализируется существующее состояние дел по данному вопросу.*

***Ключевые слова:** научный потенциал, научно-техническая сфера, регистрация научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ, национальная безопасность.*

Постановка проблеми. Недостатній рівень висвітлення у наукових джерелах питань щодо реєстрації та обліку науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (далі – НДДКР), зокрема виконуваних в сучасних умовах для забезпечення, у тому числі й національної безпеки держави, спонукає пропагувати антиформальне ставлення до процедури реєстрації та обліку НДДКР, аби уникати спотворення викладеної під час реєстрації та обліку відповідним чином оформленої інформації, яка є підґрунтям для всеукраїнських баз даних науково-технічних результатів, досягнення яких відбувається завдяки використанню здебільшого коштів держави. Крім того, ситуація, що склалася, змушує проаналізувати особливості здійснення процесу реєстрації та обліку науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, зокрема державної. При цьому, потребує уваги й розгляд наявних суперечностей.

Результати аналізу наукових публікацій. Питання розвитку науково-технічної сфери розглядали у своїх наукових працях такі науковці, як О.О. Скорик, Д.В. Смерницький, Й.С. Ситник, Г.В. Скиба та інші. Проте, на жаль, в їх дослідженнях

не достатньо приділено уваги питанням актуалізації процесу реєстрації та обліку науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, а також питанням, що виникають під час практичної реалізації зазначених заходів з метою належного виконання вимог відповідних нормативних документів з реєстраційної діяльності. Таким чином, не зайвим буде вкотре акцентувати увагу на тонкощах організації відповідної процедури реєстрації та обліку у вказаних межах, окремо зосередивши увагу на державній реєстрації та обліку відповідних робіт.

Метою статті є розгляд на базі аналізу наукових і практичних матеріалів та нормативно-правових актів стосовно реєстрації та обліку науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт особливостей організації діяльності з реєстрації та обліку НДДКР на прикладі Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, а також деяких суперечливих питань вказаної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Указом Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України” визначено поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України, джерела загроз незалежності України, її суверенітету і демократії тощо [1].

При цьому визначено, що пріоритетним завданням держави є захист прав, свобод і законних інтересів громадян України, який можливо забезпечити, у тому числі й завдяки використанню в умовах сьогодення новітніх (модернізованих) зразків спеціальних технічних засобів та спеціальної техніки, що використовуються оперативними підрозділами задля протидії зазначеним загрозам.

На жаль, постійний дефіцит фінансових ресурсів, вочевидь обумовлений обмеженістю та вичерпністю державного “гаманця”, неабияк ускладнює виділення відповідних коштів для забезпечення закупівлі у необхідних обсягах сучасних зразків озброєння та військової техніки.

Усе вищезазначене “провокує” та в деякій мірі мотивує з подвійним завзяттям використовувати наявний науково-технічний потенціал країни, у тому числі “користуватися послугами” наукових установ, основна діяльність яких відповідно до статті 1 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” полягає у проведенні прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, що є основними видами науково-технічної діяльності, спрямованої на одержання та використання нових знань для розв’язання технологічних, інженерних тощо проблем в суспільстві, зокрема забезпечення безпеки як держави в цілому, так й кожного громадянина окремо [2].

Отже, з огляду на викладене, а також спираючись на визначення, викладене у статті 1 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, саме наукові (науково-дослідні тощо) установи є виконавцями науково-дослідних (далі – НДР), дослідно-конструкторських (далі – ДКР) та інших робіт.

Відповідно до положень Закону України “Про Службу безпеки України” від 25.03.92 р. № 2229-ХІІ державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку країни, є Служба безпеки України, до складу якої входять у тому числі й навчальні, науково-дослідні та інші заклади, що забезпечують виконання обов’язків Служби безпеки України, покладених пунктом 15 статті 24 вказаного Закону, зі здійснення наукових досліджень та виконання дослідно-конструкторських робіт, а також впровадження їх результатів в практику діяльності Служби безпеки України [3].

Одним з таких підрозділів СБУ є Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України (далі – ІСТЕ СБУ), який у взаємодії з підрозділами, органами, закладами СБУ та Штабом АТЦ при СБУ здійснює за рахунок коштів державного бюджету України відповідні заходи науково-технічної діяльності в системі Служби безпеки України, спрямовані на проведення науково-технічних розробок, виготовлення спеціальних технічних засобів та спеціальної техніки, проведення ремонтних і регламентних робіт, у тому числі виконання секретних НДДКР.

У цілому, ІСТЕ СБУ в рамках реалізації відповідних заходів з виконання науково-технічної діяльності на підставі нормативних актів Міністерства освіти та науки України, а також відомчих нормативних актів Служби безпеки України здійснює відповідні заходи стосовно:

- формування планових документів з виконання НДДКР для отримання наукових результатів, а також робіт за оперативно-технічними завданнями (далі – ОТЗ) [4];

- відомчий облік НДДКР та ОТЗ [5];

- державну реєстрацію та облік НДДКР [6; 7].

З метою розуміння тонкощів здійснення зазначених заходів має сенс більш детально розглянути кожен позицію наданого переліку.

Не є великою таємницею, що будь-яку діяльність, орієнтовану на отримання відповідних результатів бажано розпланувати задля, у тому числі, здійснення адекватного контролю з метою досягнення цілей її виконання та уникнення несподіваних (непрогнозованих) наслідків. Отже, виконавці науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (ІСТЕ СБУ не виключення) мають також планувати свою науково-технічну діяльність з огляду на наявність відповідних потреб та кошторисних призначень на них, а саме складати відповідні тематичні плани щодо науково-технічної діяльності на відповідний період (зокрема, на поточний рік). За необхідності до цих планових документів під час виконання заходів, передбачених ними, за аргументованих причин різного характеру вносяться відповідні зміни та доповнення (щодо термінів виконання, назви, очікуваних результатів тощо) шляхом формування відповідних додатків. Подальша діяльність виконавців НДДКР розгортається саме в межах передбачених плановими документами заходів у сфері науково-технічної діяльності.

Одним із завдань, обов'язкових до виконання після фактичного початку заходів НДДКР, передбачених вищевказаними плановими документами, є здійснення процедури реєстрації та обліку відповідних робіт. Аналізуючи джерела у мережі Інтернет, можна дійти висновків, що виконавці НДДКР (здебільшого наукові установи, підпорядковані Міністерству освіти та науки України) задля вирішення організаційних питань стосовно здійснення діяльності, пов'язаної з процедурою реєстрації та обліку НДДКР, складають положення (порядки), в яких виписують алгоритм взаємодії відповідних підрозділів з метою якісного та своєчасного виконання цієї діяльності. Такі документи є в Центральноукраїнському національному технічному університеті, Східноєвропейському університеті ім. Р. Аблязова, Дніпропетровському національному університеті імені О. Гончара, ДП “ДержавтотрансНДІпроект” тощо.

Слід зауважити, що в СБУ також є документ аналогічного спрямування – Інструкція з організації централізованого обліку та реєстрації робіт науково-технічного спрямування в Службі безпеки України (далі – Інструкція), затверджена наказом Центрального управління СБУ від 29.09.15 р. № 638. На виконання вимог цієї Інструкції та здебільшого для уникнення дублювання тематик й шифрів НДДКР і ОТЗ ІСТЕ СБУ здійснює централізований (відомчий) облік усіх розпочатих НДДКР та ОТЗ (не залежно від обсягів та джерел фінансування на їх виконання), що відбувається наступним чином [5]:

- ведеться Єдиний електронний реєстр (далі – Реєстр), який формується кожного року після затвердження тематичного плану науково-технічної діяльності та складається з переліку нових до виконання у відповідному році робіт. До складу відомостей цього Реєстру входить, зокрема, обліковий номер відповідної роботи (номер відомчої реєстрації), який присвоюється на підставі планових показників виконання цієї роботи;

- складається узагальнена облікова картка кожної фактично завершеної роботи на підставі інформації з Реєстру та відомостей про закриття замовлення на виконання цієї роботи.

Терміни виконання вказаних заходів на підставі вимог Інструкції можна викласти у схематичному вигляді [4], див. Рис.1.

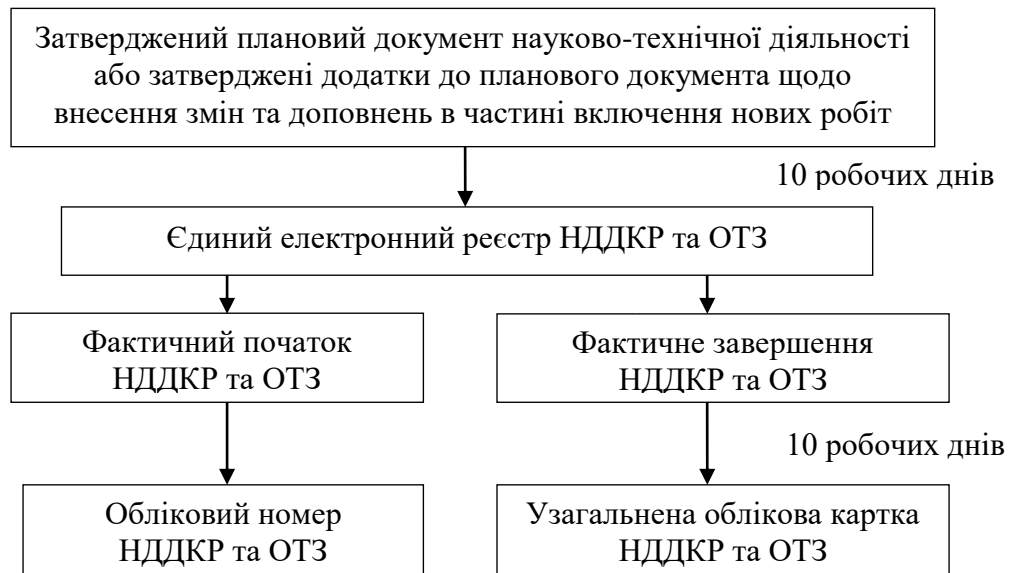

Рис.1. Терміни виконання основних заходів в межах відомчої реєстрації робіт науково-технічного спрямування

Зазначена Інструкція визначає порядок здійснення в СБУ централізованого обліку усіх (без винятку) робіт науково-технічного спрямування, у тому числі робіт за оперативно-технічними завданнями, що є роботами, які виконуються в один етап для створення і разового виготовлення науково-технічної продукції, потреба в якій зумовлена оперативною необхідністю, а також у випадках, пов'язаних із незначним (нескладним) доопрацюванням окремої науково-технічної продукції за специфікою (умовами) її використання за призначенням [4]. З огляду на необхідність унеможливлення дублювання робіт, виконання яких передбачено тематичними планами науково-технічної діяльності, надання кожній (без винятків) новій роботі облікового номеру є, звісно, слушним й, навіть, обов'язковим заходом. Стосовно необхідності складання узагальнених облікових карток є певні сумніви через те, що обумовлено це завдання лише Інструкцією. Але, як то кажуть здавна: “що написано пером, то не вирубаєш сокирою”. Отже, сьогодні вимоги Інструкції, у тому числі стосовно необхідності складання узагальнених облікових карток на всі роботи науково-технічного спрямування, що визначені до виконання відповідними тематичними планами науково-технічної діяльності, є чинними та мають бути виконані в повному обсязі. При цьому така обов'язковість змушує виконувати додатковий досить вагомий обсяг паперової праці, спрямованої на акумулюванні всієї інформації за відповідними НДДКР та ОТЗ, хоча більшість тих відомостей зберігається в окремих справах за відповідними роботами.

Крім того, ІСТЕ СБУ відповідно до своїх статутних положень виконує науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, фінансування яких, як вже було зазначено, відбувається за рахунок державного бюджету України. Ця діяльність передбачає відповідно до статті 11 Закону України “Про науково-технічну інформацію”, а також постанов Кабінету Міністрів України від 31.03.92 р. № 162 “Про державну реєстрацію науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт та дисертацій” (для відкритих НДДКР) та від 10.03.94 р. № 155 “Про державний облік засекречених науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок і дисертацій” здійснення взаємодії з уповноваженим органом, а саме державною науковою установою “Український інститут науково-технічної експертизи та інформації” (далі – УкрІНТЕІ).

Вказана взаємодія відбувається шляхом формування ІСТЕ СБУ як виконавцем науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, відповідних комплектів документів та надсилання їх до УкрІНТЕІ з метою присвоєння роботам, щодо яких складено ті документи, відповідних державних номерів.

Зазначена діяльність в залежності від грифа секретності НДР (ДКР) відбувається з деякими відмінностями, а саме.

- для НДР (ДКР) з грифом секретності “нетаємно” та “для службового користування” відповідно до вимог Порядку державної реєстрації та обліку відкритих науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій, затвердженого наказом Міністерства освіти та науки України від 27.10.08 р. № 977;

- для НДР (ДКР) з грифом секретності “таємно” відповідно до вимог Порядку державного обліку секретних науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій, затвердженого наказом від 09.06.09 р. № 494.

Відповідно до вимог Порядків до УкрІНТЕІ з метою достовірного та повноцінного висвітлення стану виконання та витрачання коштів державного бюджету України на відповідну роботу науково-технічного спрямування мають надходити такі матеріали:

- реєстраційна картка;
- облікова картка (висвітлює відомості стосовно виконання окремого етапу роботи або виконання роботи в цілому);
- інформаційна картка.

Узагальнюючи вищевикладену інформацію, хронологію подій щодо кожної НДДКР, яка має бути зареєстрована та облікована в УкрІНТЕІ, можна представити у вигляді наступної схеми [5; 6], див. Рис 2.

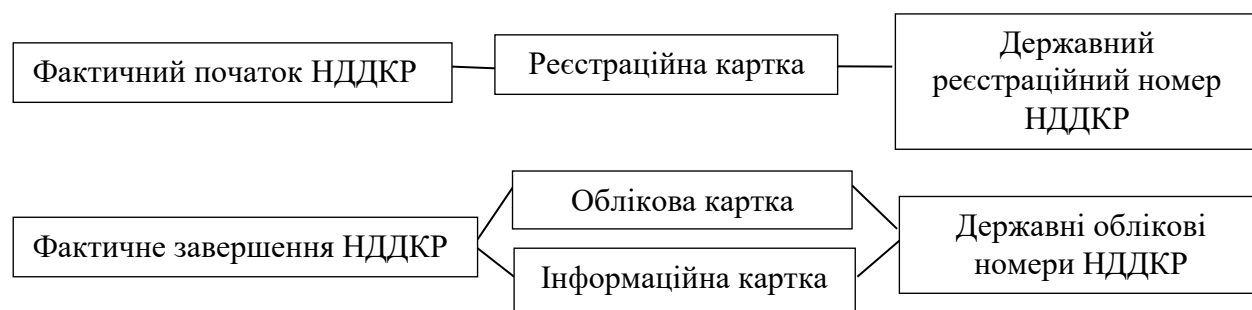

Рис. 2. Послідовність виконання основних заходів в межах державної реєстрації робіт науково-технічного спрямування

Слід зазначити, що надання в обумовлені Порядками строки вищевказаних карток, складених за формами, визначеними УкрІНТЕІ, може відбуватися у різний спосіб залежно від грифу секретності НДР (ДКР), див. Рис. 3.

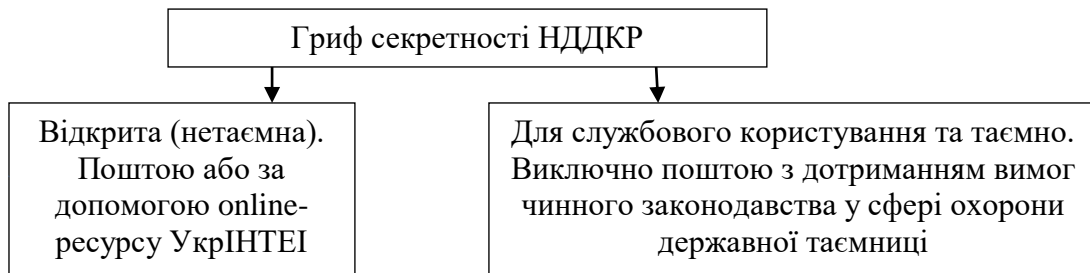

Рис. 3. Способи надсилання документів до УкрІНТЕІ

Має сенс детальніше зупинитися на деяких питаннях з практики оформлення відповідних матеріалів, що виникають під час їх підготування.

Не можна не погодитися з Д.В. Смерницьким, який у своєму дослідженні звернув увагу на неоднозначність сприйняття поняття “власні кошти” під час визначення обов’язковості здійснення державної реєстрації та обліку науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Особливо це визначення, наведене у пунктах 1.4 Порядків, спантеличує по відношенню до державних установ, які виконуючи певну науково-технічну діяльність, заробляють певні кошти, й, звичайно, хотіли б вважати їх власними. Проте не зрозуміло, якою мірою отримані кошти є власними, адже роботи в рамках науково-технічної діяльності виконуються у приміщеннях, що є державною власністю, а співробітники цих установ отримують за свою працю з того ж приводу заробітну платню з державного “гаманця”. Крім того, слушною є думка Д.В. Смерницького про доцільність державної реєстрації та обліку всіх НДДКР, що забезпечить максимальне наповнення інформаційних баз даних щодо результатів науково-технічної діяльності [8].

Разом з цим, під час складання реєстраційно-облікових матеріалів маємо не зовсім однозначне визначення поняття підстави для проведення НДР (ДКР), де з переліку відповідей маємо обрати одну, що поміж інших є згадане вище поняття “власні кошти” та “договір з міністерством, іншим центральним органом влади”. Адже в сфері створення спеціальних технічних засобів та спеціальної техніки, як й в будь-якій іншій, виконавцем НДДКР може виступати підпорядкований замовнику підрозділ, який спроможний виконувати відповідні роботи на підставі вищезгаданих тематичних планів науково-технічної діяльності без складання відповідного договору.

Висновки.

В умовах сьогодення, існує потреба у створенні силами вітчизняних талантів сучасної конкурентоспроможної науково-технічної продукції, у тому числі й спеціальних технічних засобів та спеціальної техніки, які б дозволили гідно протистояти наявним викликам безпеці держави, зокрема кожного громадянина.

З огляду на вищевикладене, можемо дійти висновку, що відповідно до нормативно-правових актів як державного, так й відомчого рівня науково-технічна діяльність неодмінно пов’язана з процедурою реєстрації та обліку науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, у тому числі державних. Потреба щодо цього обґрунтована не тільки обов’язковістю виконання вимог певних нормативних документів, а й необхідністю наповнення відповідних інформаційних баз з порушеного питання. Саме здійснення зазначеної реєстрації створює умови для уникнення дублювання НДДКР та відповідно ірраціонального витрачання, особливо державних, коштів.

Аналізуючи стан справ щодо державної реєстрації та обліку науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, бачимо певні суперечливості щодо неоднозначності

розуміння деяких понять під час оформлення реєстраційно-облікових документів. Можливо, ці непорозуміння, не є, на щастя, глобальними, але прикро, коли їх наявність загальмовує процес державної реєстрації через витрачання певних зусиль та часу на з'ясування "істини".

Проте, незважаючи на певні питання, що виникають в тлумаченні деяких понять під час реєстрації робіт, виконувати цю працю потрібно, бо "те, що нас не вбиває, робить нас міцнішими", більш мотивованими та рішучими для виховання відповідального, деякою мірою майстерного, ставлення до підготовки відповідних матеріалів під час здійснення зазначеної роботи.

Більш того, вочевидь, що без відповідності оформлених бланків реєстраційних, облікових, інформаційних карток вимогам вищевказаних Порядків в УкрІНТЕІ робота не буде зареєстрована або буде зареєстрована з недостовірними даними. З метою унеможливлення спотворення реального висвітлення стану справ в науково-технічній сфері має сенс кожному, хто долучається до процесу, у тому числі реєстрації та обліку НДДКР, бути пильним, максимально відповідальним, а за необхідності ініціативним для обґрунтованого внесення змін (за необхідності доповнень) до відповідних нормативних актів, наприклад з означених вище питань задля удосконалення процесу реєстрації робіт науково-технічного спрямування, зокрема в сфері створення спеціальних технічних засобів та спеціальної техніки.

Використана література

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 14.09.20 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 02.05.2021).

2. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.15 р. № 848-VIII *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 3. Ст. 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 02.05.2021).

3. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.92 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 02.05.2021).

4. Про затвердження Інструкції про порядок планування та проведення науково-технічних розробок, виготовлення спеціальних технічних засобів та спеціальної техніки, проведення ремонтних і регламентних робіт в Українському науково-дослідному інституті спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України: наказ Центрального управління СБУ від 25.03.21 р. № 100.

5. Про затвердження Інструкція з організації централізованого обліку та реєстрації робіт науково-технічного спрямування в Службі безпеки України: наказ Центрального управління СБУ від 29.09.15 р. № 638.

6. Про затвердження порядку державної реєстрації та обліку відкритих науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій: наказ Міністерства освіти та науки України від 27.10.08 р. № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0312-09#Text> (дата звернення: 02.05.2021).

7. Про затвердження порядку державного обліку секретних науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій: наказ Міністерства освіти та науки України від 09.06.09 р. № 494. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0606-09#Text> (дата звернення: 02.05.2021).

8. Смерницький Д.В. Інформаційне забезпечення науково-технічної діяльності. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1862/1/%D0%A1%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%94.%20%D0%92.pdf> (дата звернення: 09.05.2021).

9. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.93 р. № 3322-ХІІ. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1993. № 33. Ст. 345. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text> (дата звернення: 02.05.2021).

10. Про державну реєстрацію науково-дослідних, дослідно-конструкторських робі та дисертацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.03.92 р. № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.05.2021).

11. Ситник Й.С. Розвиток наукового потенціалу України як передумова інтелектуалізації економіки і менеджменту. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/23351/1/12-75-86.pdf> (дата звернення: 09.05.2021).

12. Скорик О.О. Сутність та складові елементи науково-технологічного потенціалу держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. – (Електронний журнал). 2015. № 11. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=920> (дата звернення: 09.05.2021).

13. Скиба Г.В. Сучасний стан науково-технічного потенціалу України: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/5357/1/%D0%A1%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B0.pdf> (дата звернення: 09.05.2021).

~~~~~ * * * ~~~~~